

Лілія Мартинець

ВІД ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ – ДО ФОРМУВАННЯ ДІЛОВОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Усе нові й нові виклики педагогіці сьогодні кидає саме життя: швидко дорослішає молодь, усе гостріше виявляються кризи її самосвідомості й самовираження, усе важче дається її виховання.

Проблеми пошуку ефективних шляхів формування особистості й громадянина в нових умовах є особливо важливими для загальноосвітнього навчального закладу, результат діяльності якого безпосередньо завершується в рівні сформованості в учня певних особистісних якостей. Мета освіти сьогодні полягає в тому, щоб підготувати конкурентоспроможну особистість, яка потрібна на ринку праці, розвинути в учнів потребу в самозмінненні, зацікавленість в знаннях-трансформаціях, психологічних знаннях.

У створенні простору життя учня, його умінні жити і працювати в умовах сучасності головну роль, звичайно, відіграє вчитель.

З переходом до ринкових відносин та демократизацією життя нашого суспільства, гостро постало питання вдосконалення підготовки вчительських кадрів, формування в них нових якостей, зокрема здатності бути провідником дитини в її самопізнанні, саморозвитку і особливо самореалізації. Тому набувають актуальності дослідження з проблем розвитку особистісних ділових якостей педагогів у різних формах педагогічної роботи, оволодіння знаннями і вміннями з питань технології проектування, уміння створювати власні проекти, стимулювання науково-пізнавальної допитливості і педагогічної творчості вчителів.

Потрібно формувати цілісне становлення професійно-компетентної особистості вчителя, спроможного розв'язувати творчо, на високому рівні складні професійні проблеми, виховувати ділову конкурентоспроможну особистість на ринку праці.

Метою статті є розкриття ролі вчителя у формуванні ділової особистості учня, розвитку його умінь жити і працювати на ринку праці, визначення напрямів вдосконалення професійної майстерності педагога.

Питання професійної компетентності і педагогічної майстерності людини, в тому числі і педагога у вітчизняній психолого-педагогічній літературі досліджуються багатьма авторами (В. Андрєєв, Ф. Аунапу, О. Гнатишина, І. Котлярова, І. Ліпсіц, С. Макаров, А. Маркова, Є. Павлютенков, В. Тарасов). Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що професійна компетентність розуміється як: сукупність професійних умінь людини як суб'єкта діяльності, її здатність практичного використання цих умінь у професійній діяльності; форма виконання профе-

сійної діяльності, обумовлена глибоким знанням властивостей предметів, вільним володінням змістом своєї праці, а також відповідністю цієї праці професійно-важливим якостям особистості, її самооцінці, ставленню до праці.

Однак проблема цілеспрямованої підготовки вчителя щодо формування ділової особистості учня потребує поглибленого дослідження, систематизації й теоретичного узагальнення.

Формування особистості вчителя – одна з найважливіших проблем, яка хвилює не тільки працівників освіти, а й усю нашу громадськість. Адже ніхто не стане заперечувати, що від того, наскільки підготовлений учитель до освітнього процесу в навчальному закладі, залежить якість його педагогічної діяльності, а зрештою, і якість підготовки школярів до життя. Ураховувати специфічні вікові та індивідуальні особливості, органічно включатися в процес розвитку конкурентоспроможної особистості учня здатний педагог-професіонал. Перетворення вчителя-предметника на педагога-професіонала є непростим, але можливим процесом.

На відміну від вчителя-предметника педагог-професіонал є суб'єктом педагогічної праці, а не тим, хто носить сукупні наукові знання, він зорієнтований на роботу з людиною, а не на трансляцію знань, умінь, навиків, вміє практично працювати з освітніми процесами, будувати соціально-педагогічні ситуації, здібний і до побудови своєї діяльності, її зміни та розвитку. Педагог-професіонал творчо підходить до своєї діяльності, ні одну програму не виконує як «залізничний розклад». Творчість педагога – це процес, в якому він реалізує і затверджує свої потенційні сили і здібності, в якому він, сам розвивається.

Для того, щоб вчитель зміг сформувати конкурентоспроможну ділову особистість учня, йому необхідно створити власний імідж ділової людини, зрозуміти сутність ділової жінки-вчителя. Ділова жінка-вчитель не просто професіонал, вона успішна людина за своєю суттю. Важливим моментом для неї є цілісність сприйняття власного образу, адекватна самооцінка, опора на свої сильні природні дані, розвиток особистих ділових якостей. Успішність ділової жінки-вчителя – це вміння йти в ногу з сучасністю.

Щоб шкільні педагоги могли виконати це завдання, як ніколи, потрібно вчитися гнучкості, нестандартності мислення, долати його ригідність. Цінними для вчителя стають: гостре почуття нового, відмова від консерватизму, готовність до перегляду звичної педагогічної філософії. Сучасному педагогові не обійтися без здатності до емпатії та рефлексії, вміння аналізувати успіхи, труднощі й невдачі та своєчасно коректувати діяльність свою і своїх вихованців. Новий час, нові соціальні умови, нове соціальне та індивідуальне замовлення освіти диктують потребу в розвитку, динаміці, перетворенні. Сучасний педагог повинен уміти творити, проектувати.

Ще двадцять років тому технологічний підхід майже не використовувався у вітчизняній практиці. А тепер про педагогічні технології гово-

рять усюди: на педагогічних нарадах, у пресі, на науково-практичних конференціях. Ця проблема не настільки проста, як це здається на перший погляд. Вона полягає в тому, щоб надати вчителю методологію вибору та механізм реалізації відібраного вченими змісту освіти в реальному навчальному процесі як з урахуванням інтересів та здібностей учнів, так і його особистої творчої індивідуальності.

Готовність учителя до навчання школярів проектною діяльністю є необхідним елементом його професійно-педагогічної культури, що дозволяє забезпечити грамотне, професійне та творче впровадження ідей технологічної культури у школі.

Проектна форма роботи вимагає глибоких знань з певних галузей науки, спеціальної підготовки, високого професіоналізму вчителів. Під час роботи над проектом учитель виконує функцію консультанта. Він допомагає учням у пошуку інформації, координує процес роботи над проектом, підтримує, заохочує учнів. Знаючи добре свій предмет, він має бути компетентним і в інших галузях науки, розуміти своїх учнів, враховувати їхні можливості й інтереси, бути комунікабельним, толерантним, творчим. Діяльність учителя не обмежується лише передаванням знань або організацією навчально-виховного процесу, а має бути представленою як соціалізація, коли вчитель створює середовище, умови навчання та виховання для активної соціальної дії, проектною діяльністю. Учитель сам оволодіває методологією проектування на теоретичному, практичному і творчому рівні. Так, учителі дізнаються про основні теоретичні положення проектною діяльністю, методіку розробки проекту, типологію проектів, їх видову характеристику, структуру проекту, особливості діяльності учасників проектною діяльністю. Учителі оволодівають вміннями розробляти критерії оцінювання проектною діяльністю учасників проекту та її результатів.

Творча співпраця вчителів і учнів у проектною діяльністю дає позитивні результати. Створюються комплексні проекти у:

– *системі учнівського самоврядування* – «Що я можу змінити в житті моєї школи», «Шкільна соціальна реклама», «Моя корисна справа, зроблена для громади», «Учнівське самоврядування моєї мрії», «Модель компетентного лідера», «Цікава перерва», «Дозвілля старшокласників» і т.д.

– *системі «учень-учитель-батьки»*, де в роботу включаються батьки учнів, а вчителі створюють власні проекти – «Стань творцем свого життя», «Традиції і реліквії моєї родини», «Шкільна мода крізь роки», «Мій професійний проект», «Мій найкращий життєвий проект», «Створи свій імідж» і т.п.

– *навчально-виховному процесі (на уроках, факультативних курсах тощо)* – «Учнівська молодь має право», «Шкільне подвір'я», «Проблема утилізації сміття», «Здорове покоління ХХІ століття», «Видатні особистості регіону», «Професії, яких потребує ринок праці», «Я відкриваю власну справу», «Презентація моєї організації (фірми)», «Місто моєї мрії», «Про-

фесійні орієнтири успіху», «Економічні зв'язки мого міста», «Комп'ютерні технології керівництва фірмою» тощо.

– системі «Школи самовиховання» (класні години) – «Мобільний телефон: за і проти», «Молодь каже «Ні!» наркотикам», «За майбутнє без СНІДу», «Розшукується людина з добрим серцем», «Допоможемо ветерану», «Простягни руку допомоги дітям з особливими потребами», «Тепло душі ветеранам педагогічної праці», «Допоможемо у створенні «Дитячої лікарні майбутнього», «Професія майбутнього», «Хочу бути успішною діловою людиною», «Видатні місця регіону», «Пам'ятники району та їхня історія» і т.п.

І, нарешті, реалізація педагогічного задуму неможлива без розвитку умінь слухати, чути й розуміти учня, організовувати з ним діалог, дискусію, конструктивно критикувати.

Роль педагога повинна полягати в тому, щоб допомогти учням подолати розрив між тим, що вони знають, і тим, що бажають знати, відповідати на їхні запитання та задовольняти потребу в нових знаннях. Починаючи роботу з учнями на вихідному поточному рівні, учитель стимулює їхнє зростання й самореалізацію, розвиває здібність до навчання. Такий педагогічний процес можливий лише за умов співробітництва між усіма його учасниками. Виконуючи на перших стадіях роботи прохання вчителя, учні, зрештою, стають самоорганізованими і звертаються по допомогу до старших тільки в особливих випадках.

Відомо, ми добре вчимо того, що пережили самі, а у власному досвіді більшості з нас не було нічого подібного, тож, як показує життєвий і професійний досвід, ролі вчителя і учнів повинні змінитися. Передусім вони повинні стати вільними. Свобода – це вища загальнолюдська цінність, і усвідомлення цього повинно сприяти такій побудові педагогічного процесу, яка на кожному етапі освіти підтверджує вічну заповідь: нізащо не принижувати гідності людини.

З метою оволодіння педагогами мінімумом педагогічних знань щодо створення власного іміджу ділової людини, оволодіння методологією проектування на теоретичному і практичному рівні в загальноосвітніх навчальних закладах. Донецька (багатопрофільна гімназія № 150, ліцей № 125, загальноосвітня школа № 149) введена авторська програма професійної освіти педагогів «До вершин майстерності». Програма спрямована на вирішення таких завдань: стимулювання науково-пізнавальної допитливості і педагогічної творчості вчителів; розвиток особистісних ділових якостей педагогів у різних формах педагогічної роботи; ефективна допомога педагогам в оволодінні знаннями і вміннями з питань технології проектування, створення власних проектів; спонукання до пошуку рівноправних взаємин з учнями в проектній діяльності; розвиток умінь регулювати конфлікти в педагогічному і учнівському колективах.

У процесі професійної освіти педагоги засвоюють такі поняття як ді-

---

лова людина, ділові якості, стиль спілкування, ділове спілкування, культура ділового спілкування, імідж, життєві цілі, конфлікт, проектування, проект, проектна діяльність, портфоліо тощо.

Програма складається з чотирьох розділів, а саме: «Імідж ділової жінки-вчителя», «Карта успіху ділової жінки-вчителя», «До професійної компетентності – через метод проектів», «Професійна майстерня вчителя» і припускає такі форми роботи: лекції, психологічні тести, практичні вправи, дискусії, круглі столи, рольова гра, педагогічна платформа, презентації проектів тощо. Пропонована програма і навчально-тематичний план передбачають проведення занять для вчителів будь-якої спеціальності. Зміст програми представлений у табл. 1.

Таблиця 1.

Зміст програми за темами

№	Теми і зміст матеріалу	Спрямованість занять
Вступ		1
1.	Основні вимоги і завдання до сучасного Вчителя-майстра. Учитель-майстер: хто він. Основні складові педагогічної майстерності сучасного учителя. Складання вчителем алгоритму просування шляхом досягнення глибин знань свого предмета. Складання вчителем програми самовиховання.	лекційне заняття
Розділ 1. Імідж ділової жінки-вчителя		4
2.	Особливості вчительського стилю спілкування. Поняття про стиль. Особливості жіночого стилю керівництва. Моделі спілкування педагога з учнями. Визначення моделей спілкування педагога з учнями «Моделі лекторського спілкування» (за методикою І. Юсупова). Визначення стилю спілкування педагога за методикою І. Юсупова «Експертне оцінювання стилю спілкування педагога».	лекційне заняття
3.	Поняття про імідж ділової жінки. Складові іміджу. Поняття про імідж ділової жінки. Якості ділової жінки. Складові іміджу (комунікативна компетентність, інформативна тілорухливість, уміння володіти словом, гарні манери, фейсбідінг, дрес-код). Дискусія «Бути діловою жінкою-вчителем: важко чи легко?»	лекційне заняття
4.	Технологія самопрезентації вчителя. Базова технологія самопрезентації вчителя. Ступені сходження до чарівності. Інтерв'ю-опитування «В чому суть ділової жінки-вчителя?» Тест «Чи притаманні Вам риси ділової людини?».	лекційне заняття
5.	Ділова жінка і вчитель: рівні права та можливості. Розподіл ролей, ознайомлення з умовами рольової гри. Кожний учасник знайомиться з аудиторією, називає себе, говорить кілька слів про себе і т.п. Обговорюють проблему «Ділова жінка і вчитель: рівні права та можливості». Питання аудиторії до «гостей» студії.	практичне заняття

Розділ 2. Карта успіху ділової жінки-вчителя		5
6.	Життєві цілі у структурі життєдіяльності людини. Життєві цілі у структурі життєдіяльності людини. Структура (різновиди) та функції життєвих цілей. Систематизація життєвих цілей у життєвому проєкті, деталізація у життєвих планах. Становлення життєвих цілей. Мозковий штурм «Чи можу я виконати свої життєві цілі, не порушуючи норм моралі, права, своїх життєвих принципів?» Практичні вправи: «Що нам може заважати реалізовувати власні цілі», «Щоденник Переможця».	лекційне заняття
7.	Культура ділового спілкування – шлях до успіху. Поняття про культуру ділового спілкування. Стили ділового спілкування. Прийоми і правила ефективного спілкування. Пам'ятка вчителю «Як підготувати публічний виступ?»	лекційне заняття
8.	Співробітництво і вирішення конфліктних ситуацій. Поняття про конфлікт. Стратегії керування конфліктом. Прийоми (тактики) керування конфліктом. Організація командної діяльності в педагогічному колективі. Визначення стилю і структури міжособистісних стосунків «Міжособистісні стосунки» (за методикою Т. Лірі).	лекційне заняття
9.	Потенційні партнери в роботі вчителя. Учасники «круглого столу» розкривають потенційних партнерів в роботі педагога, їх допомогу і значення. Пропонуються питання для обговорення.	практичне заняття
10.	Мій професійний вибір: чи виправданий він? Учасники педагогічної платформи обмінюються думками щодо власного професійного вибору, чи виправдався він у житті. Виступи учителів. Питання від опонентів.	практичне заняття
Розділ 3. До професійної компетентності – через метод проєктів		4
11.	Проєктна діяльність – потенціал розвитку професійної компетентності вчителя. Проєктування як сучасний феномен. Виникнення і розвиток проєктної діяльності. Специфіка проєктної діяльності. Типи проєктів. Особливості проєктів у відповідності з типологічними ознаками. Дискусія «Які проєкти можуть принести успіх в професійній діяльності людини?»	лекційне заняття
12.	Взаємодія учня і вчителя у площині проєктної діяльності. Етапи реалізації проєктної діяльності. Зміст роботи учнів і вчителя. Прогнозування очікуваних результатів як творчої співпраці членів команди. Оцінювання проєктної діяльності. Визначення параметрів оцінювання проєкту, портфоліо учнів.	лекційне заняття
13.	Проєкт як засіб методичної роботи. Головні завдання оптимізації методичної роботи. Основні вимоги до використання проєктної технології в межах внутрішньошкільної методичної роботи. Алгоритм роботи вчителів над педагогічним проєктом. Складання творчого «кейса» вчителя-проєктувальника.	лекційне заняття
14.	Професійні проєкти і професійна діяльність: чи є вплив і взаємодія. Учасники диспуту обговорюють як проєкти впливають на професійну діяльність людини. Питання від опонентів.	практичне заняття

Розділ 4. Професійна майстерня вчителя		3
15.	Створи свій імідж. Учасники презентації представляють свій імідж, виявляють вміння і навички під час роботи над проектом. Розкривають значення створення іміджу для вчителя.	практичне заняття
16.	Мій найкращий життєвий проект. Учасники презентують власний життєвий проект, визначають актуальність, мету й завдання проекту, передбачають очікувані результати.	практичне заняття
17.	Мій професійний проект: чим я можу допомогти суспільству? Виступи учасників «круглого столу» з визначеної проблеми. Пропонуються питання для обговорення.	практичне заняття
Усього:		17

Вважаємо, що навчально-тематичний план і програма «До вершин майстерності» допоможе педагогам передавати, поширювати й застосовувати набуті знання в найближчому соціальному середовищі, ставати носіями й пропагандистами педагогічної культури.

Доречно сказав К. Ушинський, що «учитель живе доти, поки він учиться. Як тільки він перестає вчитися, у ньому вмирає вчитель» [3, 230]. Кожний спеціаліст має поповнювати, поглиблювати та вдосконалювати свої знання. Щоб успішно вирішувати завдання, які стоять перед сучасним вчителем, щоб бути для учнів завжди цікавою людиною, треба постійно навчатися самому. Кожен вчитель має активно працювати над собою – це залог професійного успіху. Учитель має обов'язково займатися самовихованням. Двигуном цього процесу є бажання змінити себе і вдосконалитися.

Отже, той педагог, який постійно працює над розвитком в собі мотивації до оволодіння духовною культурою, створенням власного іміджу, поглиблює та урізноманітнює знання, орієнтується на систематичне вдосконалення своєї професійної майстерності спроможний виховати ділову конкурентоспроможну особистість на ринку праці. Звичайно, що школа може успішно виконувати свої функції щодо виховання підростаючого покоління тільки у тісному взаємозв'язку із сім'єю. Тому подальше дослідження передбачається провести у напрямі вивчення ролі батьків у формуванні ділової конкурентоспроможної особистості учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилова Л. Формувати особистість нового типу // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 3. – С. 59–64.
2. Єрмаков І., Пузіков Д. Життєвий проект особистості: від теорії до практики: Практико зорієнтований посібник. – К.: Освіта України, 2007. – 212 с.
3. Константинов Н. и др. История педагогики: Учебник для студентов пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1982. – 447 с.
4. Проектна діяльність у школі / Упоряд. М. Голубенко. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.